

Др Бранко Радуловић*

Борис Беговић, *Институционални аспекти привредног раста*,
Службени гласник Центар за либерално-демократске студије,
Београд 2011, 420.

Систематизација већ добро утемељених области економске науке представља значајан изазов. У погледу књиге Бориса Беговића чини се да је тај изазов знатно већи, и то из два разлога. Први разлог огледа се у чињеници да је у протекле две деценије литература која разматра институционалне аспекте привредног раста била једна од најплоднијих у области економске науке, доносећи бројне нове теоријске и емпиријске налазе. Други разлог је што пре ове књиге нико није одговорио на изазов систематизације ове релативно комплексне области, бар не на сличан начин. На основу тога, може се закључити да је писање ове књиге вероватно изгледало као тражење излаза из лавиринта насталог услед мноштва економских модела и емпиријских резултата, са често опречним закључцима. Поред тога што је аутор с успехом нашао излаз из тог лавиринта, с временског аспекта ова књига излази у правом тренутку тренутку који обележава преиспитивање низа кључних институционалних аранжмана и, на жалост, доношење брзоплетих закључака. Аутор ће читаоце, ако не разуверити и убедити да су у криву, бар натерати да добро размисле пре него што заступају одређене ставове у погледу економских институција које су данас предмет оспоравања.

Непостојање сличне систематизације можда представља и одраз дуго присутног стања у економској науци. Било је потребно неколико деценија да се у економској науци на адекватан начин сагледа важност институција и сложеност узрочно-последичних односа институција и привредног раста. Окаснило сагледавање тог односа није било присутно само у економској теорији. Међународне финансијске организације, попут Светске банке и Међународног монетарног фонда, су веома дуго запостављале институције придавајући им само споредан значај који није битно мењао налазе и препоруке

* Аутор је доцент Правног факултета Универзитета у Београду.

ортодоксне економске теорије. Данас те организације своје програме експлицитно заснивају на развоју институција.

Пре него што се приступи детаљном приказу књиге, чини се да је потенцијалним читаоцима потребно пружити неколико основних информација. Књига је превасходно намењена академској јавности и студентима последипломских студија у области економије, права или политичких наука. Поред овог упозорења, читаоцима који су формирали очекивања на основу наслова књиге (попут писца ових редова), ваља поменути да књига не прилази проблему привредног раста искључиво са становишта „нове институционалне економије“ или само кроз призму ендогене теорије раста, већ представља еклектички приступ, који комбинује доприносе различитих школа економске мисли.

Уводни део књиге посвећен је дефинисању основних појмова. Полазећи од устаљеног економског приступа институцијама као „правилима игре у друштву“ односно „људски осмишљеним ограничењима која обликују интеракције између људи“, аутор разматра њихове кључне карактеристике, пре свега у троуглу подстицаја које стварају, ограничења које намећу и постојаности. Посебну пажњу завређује преглед скорашње теоријске и емпиријске литературе у погледу разликовања (и мерења) *de jure* и *de facto* институција. Поред приказа текуће академске дебате у погледу правилног приступа мерењу институција, у овом делу јасно се разграничавају појмови попут институција, установа и организација и даје се критички осврт на неке од скорашњих покушаја редеофинисања појма институција. Наведени појмови се (и у стручној литератури) често погрешно или недовољно прецизно користе, те ће њихов преглед помоћи читаоцима да такве грешке у будућности избегну. Након детаљног прегледа појмова који се тичу институција, аутор не прелази механички на дефинисање друге стране овог узрочно-последичног односа – привредни раст, већ то чини тако што мали, али садржајни део поглавља, посвећује односу институција и слобода. Такве (потребне) дигресије, којим се открива сва сложеност односа институција и привредног раста, свакако дају додатни, не само научни, већ и естетски квалитет делу. Утисак је да аутор, чини се с правом, дефинисању привредног раста придаје мању пажњу, избегавајући наметање непотребних дилема и усмеравајући пажњу читалаца на разлику привредног раста и развоја.

Читалац ће у поглављу које носи наслов „Зашто привредни раст?“ пронаћи једноставан и аналитички утемељен одговор. Већ самим насловом дела, опредељујући се да у њему стоји привредни раст, а не привредни развој, аутор имплицитно поручује да је однос институција и привредног раста сам по себи довољно занимљив и

сложен, те да би разматрање нешто ширег односа институција и привредног развоја учинила анализу непотребно компликованом, док би гранична корисност од додатног напора била релативно мала.

Аутор у самом уводу књиге чини једну грешку. Наиме, он опрезно позива правнике и политикологе да прескоче четврто поглавље посвећено прегледу теоријских модела привредног раста. Уколико поменути читаоци следе уводну напомену, учиниће себи ђаволу услугу. Зашто? Друге референце, пре свега стандардни уџбеници у овој области, на које се и сам аутор позива, чине то са много више економског жаргона и користећи комплексне математичке моделе, што ову област може учинити неразумљивом или одбојном. На супрот томе, у четвртом поглављу књиге читаоцима се на знатно једноставнији и разумљив начин пружа преко 60 година теорије привредног раста сажетих на педесетак страна – од неокласичних корена до ендогених модела раста. Додатни напор који се уложи приликом читања четвртог поглавља свакако ће се исплатити. Поред лакшег праћења преосталог дела књиге, поменути читаоци, уколико се оглуше о ауторов савет, свакако ће боље разумети своје колеге економисте и њихов методолошки приступ, и то не само у домену тема које обрађује ова књига. Економистима ово поглавље може да послужи не само као корисни преглед области, већ и као подсетник на релативно „спор“ развој економске мисли, којој су су биле потребне деценије да формализује улогу институција. Остаје утисак да је штета што у овом делу, на уштрб још неколико страна, на сличан начин није описано још неколико радова који су покушали да моделирају однос институција и привредног раста, поменутих у следећем поглављу.

Аутор се у петом поглављу враћа поменутом односу институција, подстицаја које оне стварају и ефеката по економску ефикасност. По много чему ово и следеће поглавље представљају централни део књиге. На основу анализе алтернативних објашењења кључних узрока привредног раста наводи се „својеврсна супериорност институционалне теорије привредног раста“. Ипак, доказивање узрочно-последичног односа између институција и привредног раста је веома сложено. Поред избора одговарајућих индикатора и економетријских модела, посебан изазов за истраживаче представља смер узрочно-последичне везе. Комплексности анализе доприноси и однос економских и политичких институција. Разматрајући теорије успостављања и одржавања економских институција, аутор доноси закључак да и приступ „одозго надоле“, односно приступ доминације политичких над економским институцијама, и приступ „одоздо нагоре“ у којој таква доминација не постоји, имају ограничену моћ објашњавања разматраних феномена. Ове теорије аутор не види као алтернативне, већ као комплементарне теорије порекла економских институција.

Богато коришћење последњих резултата стручне литературе и бројних примера (који готово да визуелизују ово поглавље) доприносе уверљивости наведеног става.

У шестом поглављу чине се и први кораци у разматрању ефеката институционалних разлика (у погледу владавине права и економских слобода) на привредни раст. Иако даје очекиван закључак о значају добре заштите својинских и уговорних права, ефикасности јавног сектора у пружању владавине права као јавног добра и економским слободама пре свега у контексту слободног уласка на тржиште, током доласка до таквог закључка, аутор сваку од наведених институција пажљиво сецира, наводећи непосредне и посредне ефекте на привредни раст. Насупрот закључка у погледу неопходности поменутих институција, путеви доласка до квалитетних институција (често поплочаних добрим намерама) стављају и аутора и читаоце пред бројне дилеме. Неке од дилема могу бити отклоњене коришћењем „границе институционалних могућности“, релативно новог концепта који је у сваком случају веома користан као оквир за *ex post* анализу и објашњење институционалних промена.

У случају да читалац треба да се определи само за један део књиге, наш избор би свакако било осмо поглавље, посвећено односу између демократије и привредног раста, односно механизмима којима демократија утиче или може да утиче на изворе привредног раста. Упозорење да не постоје једноставни, лаки и недвосмислени закључци у погледу утицаја демократије на привредни раст присутно је у целом поглављу. Анализирајући демократију (као политички режим одсуства репресије), током целог поглавља провејава питање да ли она доноси и већу „слободу од сиромаштва“. Значај одговора на ово питање расте пре свега у контексту нормативне теорије политичких институција, али и због све чешћег указивања на економски „успешне“ аутократије. Усудићу се да став аутор парафразирам на следећи начин: „Ако сте рационална особа уз нешто аверзије спрам ризика, увек ћете изабрати демократију“. Иако Беговић успева да прикаже комплексност узрочно-последичних веза демократије и привредног раста, чини се да је ово, иначе најобимније поглавље, могуће проширити и учинити га засебном целином.

У следећа два поглавља пажња се поклања односу економске неједнакости и привредног раста и ефектима стране помоћи на привредни раст. Поменуте теме донекле излазе из контекста претходног дела књиге. Ипак, имајући у виду тренутну дебату о потреби редеофинисања одређених институционалних аранжмана (попут учесталих захтева за присилну прерасподелу дохотка) или дебату о пожељној улози стране помоћи, ови делови имају своју оправданост. Када се читањем претходног дела књиге читаоцу учини мало вероват-

ним да би неки узрочно-последични однос могао бити комплекснији од оног између демократије и привредног раста, Беговић нас разумева својом анализом односа неједнакости и привредног раста. И у овом случају аутор своје закључке непретенциозно ограничава на то да економска неједнакост (осим у екстремним околностима) није одлучујући фактор привредног раста, те да је њено дејство мањег интензитета у односу на економске институције, испољавајући се пре свега кроз онемогућавање производних фактора да допринесу привредном расту.

Посао систематизације чврсто утемељених основа и скорашњих доприноса у овој области свакако је подухват вредан хвале. Беговић је овом подухвату приступио са себи сопственом истраживачком страшћу која ни у једном тренутку не прелази границе вредносно неутралног приступа. Коначно, не може се отети једном посебном утиску који оставља ова књига. Ретко када се деси да док читате стручну литературу на српском језику помислите да је заправо реч о одличном преводу неког од водећих аутора, који је објавио неки од водећих светских издавача. Књига Бориса Беговића оставља такав ефекат, дајући јасан путоказ домаћим ауторима који намеравају да пишу на ове или сродне економске теме.